Mandéer

Text: Göran Larsson (s. 97- 107)
Max Stockman (s. 108 - 135)

Mandéer

Mandeerna är en etno-religiös folkgrupp som traditionell bott i träsken i södra Irak längs floderna Eufrat och Tigris, från Nasiriyya i väster till Amara i öster och i träsken som sträcker sig öster ut mellan Amara och Qurna över till Iran och Karunfloden.[1] Traditionellt har mandéerna varit en sluten grupp med generellt låg social ställning och har arbetat som båtbyggare, redskapstillverkare och snickare. Man har också – och särskilt under 1800-1900-talen – gjort sig kända som duktiga guld- och silversmeder.[2]

Mandeism kan beskrivas som en monoteistisk religion som har tydliga drag från gnostiska tankesystem som lägger fokus på ont–gott, ljus–mörker och själ–materia. Precis som andra religioner i denna rapport uppvisar mandeismen likheter med judiska och kristna traditioner, men också babyloniska och iranska inslag är framträdande.[3]

Medan mandéerna i Iran talar så kallad nymandeiska (en modern form av arameiska) talar mandéerna i Irak framför allt arabiska. Endast ett litet antal (främst präster) talar i dag mandeiska och språket är framför allt begränsat till liturgin och ritualerna.[4]

Ordet *manda* eller *mandai* syftar på kunskap och då specifikt på kunskap om det gudomliga. Således kallar sig gruppen själva för mandai (”kunniga i det gudomliga”) men också *nasoréer* (”rättrogna”). I arabisk-muslimska sammanhang är de kända som *subba* vilket man språkligt brukar härleda till ”de som döper sig i vatten”.[5] Beteckningen subba har också koppling till sabierna *(al-sabiyyun)* vilket är en religiös grupp som omnämns i Koranen. Idag är det vanligt att använda dubbelbeteckningen sa-

1. Buckley 2002: 2.
2. Salloum 2013: 84.
3. Olsson 1994: 36–37.
4. Rudolph 2005: 751.
5. Karlsson 2005: 219.

Mandeiska områden runt floderna Eufrat, Tigris och Karunfloden.

beisk-mandeisk[6], vilket då skulle kunna utläsas som ”den döpta människan som är lärd av all gudomlig kunskap”.[7]

Det exakta antalet mandéer i världen är inte fastställt, men de flesta uppskattningar som görs om gruppens storlek gör gällande att det idag rör sig mellan 40 000 – 100 000 personer. Den svenske Mellanösternkännaren Ingmar Karlsson uppskattade att det fanns cirka 20 000 mandéer i Irak och 5 000–10 000 i Iran vid mitten av 2000-talet.[8] Religionshistorikern Kurt Rudolph, som är expert på gnosticism och mandeism, uppskattar antalet till cirka 40 000.[9] Enligt mandékännaren Diar al-Haydar finns idag cirka 100 000 mandéer i världen av vilka cirka 80 procent bor utanför Mellanöstern.[10]

Mandeernas ursprung och historia

Mandeernas härkomst är omtvistad och det finns flera, ofta motstridiga teorier om vad som är deras egentliga ursprung. De första källorna som nämner mandéer går tillbaks till det första och andra århundrandet efter vår tideräkning och enligt Kurt Rudolph kan de äldsta mandeiska texterna dateras till andra och tredje århundradet.[11] Denna teori är dock inte oemotsagd och andra forskare anger det första århundradet som en mer trolig startpunkt.[12] En annan teori är att mandéerna ska likställas med de redan nämnda sabierna *(al-sabiyyun)* som omnämns på tre ställen i Koranen.[13]

Oavsett om sabierna i Koranen ska likställas med mandéerna eller inte så har denna sammankoppling ofta gett mandéerna ett visst skydd i Mellanöstern eftersom de har setts som en accepterad religion av muslimska rättslärda. Genom att likställas med ett av de så kallade ”bokens folk”[14] så har mandéerna enlig medeltida tolkningar av islamisk rätt fått ett visst politiskt självstyre och de har även fått lov att utöva sin religion under merparten av den tid som muslimer har styrt över Mellanöstern. Detta innebär

6. Exempel är *Mandeiska Sabeiska samfundet* och *Sabeiska mandeiska riksförbundet* (Sverige), *Sabian Mandaean association* och *The Sabian Mandaean Spirutal Congreagation in the World* (Australien).
7. SST 2017: 49
8. Karlsson 2005: 216.
9. Rudolph 2005: 751.
10. al-Haydar 2012: 13.
11. Jacobsen Buckley 2005: 5634 samt Rudolph 2005: 751.
12. Jacobsen Buckley: 3.
13. Sura 2:62, 22:17 och 5:69.
14. Den koran-arabiska termen är *ahl al-kitab* och med detta menas en religion som har fått en bok uppenbarad för sig enligt muslimsk teologi. De grupper som brukar associeras hit är framförallt kristna och judar.

dock inte att mandéerna har varit befriade från förföljelser och diskriminering under vissa perioder. Politiskt och religiöst motiverade förföljelser har skett både före (exempelvis under det förislamiska persiska sassanidiska styret) liksom under muslimsk dominans. Även i modern tid har mandéer förföljts i både Iran och Irak.[15]

Mandéernas ursprung har även sammankopplats med judiska grupper runt Jordanfloden som betonade dopets betydelse. Om denna hypotes stämmer kan mandéernas ursprung knytas till de så kallade döparsekterna (esséerna) som fanns runt Jordanfloden kring Jesu födelse, framför allt till Johannes Döparen som har en framträdande roll inom den mandeiska läran. Det är dock viktigt att betona att mandéerna inte ser sig som efterföljare till Johannes och att han inte är den som instiftar religionen. En vanlig föreställning bland mandéer är att det var judarna som fördrev mandéerna från Jerusalem. På grund av detta straffas judarna genom att det andra templets förstörs år 70 e.v.t.[16] Därefter återfinns mandéerna framför allt kring vattendrag i dagens Irak och Iran. Varför de flyttade från Jordanfloden till områden i Irak och Iran är oklart, men en hypotes är att de utsattes för förföljelser av de sassanidiska kungar som härskade över Mesopotamien under 200-talet. Exempelvis finns en inskription från den zoroastriska översteprästen Kirtir (slutet av det andra århundradet e.v.t) som omnämner att så kallade döpare (Nasoreans) utsattes för förföljelser.[17]

I och med islams uppkomst och muslimernas expansion under 600-talet kom mandéerna att hamna under muslimskt styre. Att de blev betraktade som tillhörande bokens folk gav skydd, men detta var omtvistat bland muslimska rättslärda och under vissa perioder tycks mandéer ha varit tvungna muta sig till ett visst skydd menar forskare som Buckley. Enligt henne var det först och främst portugisiska missionärer som i mitten 1500-talet ”återupptäckte” mandéerna när de började beskriva dem som ”Johanneskristna”. Detta innebar att fler västerländska resenärer, diplomater, handelsresande och missionärer, fick upp ögonen för mandéerna och deras religion. Detta intresse kan förmodligen främst förklaras med att mandéerna

15. En lista över förföljelser av mandéer genom historien återfinns exempelvis i al-Haydar 2012: 40–43. Se även Rudolph 2005: 753.

16. Rudolph 2005: 752.

17. Rudolph 2005: 753.

sågs som en ålderdomlig form av kristna.[18]

Trots ett nyvaknat intresse från västvärlden kom mandéerna återigen att utsättas för förföljelser under 1780-talet i Persien (dagens Iran). Vid denna tidpunkt styrdes Persien av den så kallade Qajar-dynastin. Under 1830-talet höll hela den mandeiska gruppen på att utrotas av en särskilt allvarlig pestepidemi. Kunskapen om religionen räddades av ett fåtal skrivare.[19]

Trots pestepidemier och omfattande förföljelser lyckas mandéerna överleva och bevara sina traditioner. Under modern tid har denna grupp (precis som andra minoriteter som vi skildrar i denna rapport) också påverkats av nationalism och arab-nationalism som har velat tona ned skillnader mellan olika religiösa och etniska minoriteter. Samtidigt har mandéer och andra minoriteter varit särskilt utsatta under politiskt oroliga tider.

Skrifter

Mandéernas religiösa skrifter är författade på mandeiska, ett språk som beskrivs som ”östarameiska med egen skrift”.[20] Bland de viktigaste skrifterna återfinns bland annat ”Lovprisningen” *(Qulasta)*, ”Abatur-divanen” *(Diuan Abatur)*, ”Stora Skatten” (*Ginza Rab*a; vanligtvis förkortad som *Ginza*) samt ”Johannesboken” (*Drasha Ed Jihia*). Av skrifterna är *Ginza* och ”Johannesboken” tillgängliga för samtliga mandéer, medan övriga är främst eller endast avsedda för prästerskapet.[21] Enligt forskare tillhör *Ginza* och ”Johannesboken” den islamiska tiden (det vill säga någon gång efter profeten Muhammads död år 632 enligt vår tideräkning) medan de tidigare nämnda böckerna tillhör en för-islamisk tidsperiod.[22] Dessa försök att datera texterna är dock problematiska och det är rimligt att utgå från att många mandeiska texter har sammanställts med material som kan dateras till olika tidsperioder.

Ginza är uppdelad i en så kallad vänster- och högerdel. Den högra delen innehåller 18 böcker. Dessa handlar om ”etik, moral, kosmogoni, kos-

18. Buckley 2002: 5–6. Det bör dock nämnas att portugisernas ”upptäckt” av mandeerna också ledde till att gruppen på olika (mer eller mindre välvilliga) sätt försöktes övergå till den rätta katolska kristna läran. Mer om detta se Häberl 2013.
19. Buckley 2002: 6.
20. ”Mandéer”, osignerad artikel i *Nationalencyklopedin*, Band 13, 1994: 36.
21. al-Haydar 2012: 14.
22. Hartman 1968: 270–273. Lindgren nämner att vi idag känner till sammanlagt 22 separata mandeiska skrifter (Mejl daterat 2017-06-26).

mologi, skapelseberättelser, varningar, Johannes Döparens predikningar, böner och välsignelsehymner”.[23] Den vänstra delen innehåller endast tre böcker som handlar om människosjälen och själens öde efter döden. Den första översättningen av *Ginza* genomfördes faktiskt av den svenska forskaren Matthias Norberg (1747–1826) vid Lunds universitet mellan åren 1815–1817.[24] Denna översättning är dock bristfällig enligt Buckley.

”Johannesboken” innehåller olika berättelser om Johannes samt om olika *uthras* (”andeväsen”) från den mandeiska kosmologin och mytologin. Utöver detta så innehåller ”Johannesboken” även beskrivningar av Jesus och Johannes möte med honom. Dessa beskrivningar är ofta polemiska och antagonistiska gentemot Jesus.[25]

Vid sidan av *Ginza* och ”Johannesboken” kan även den omfattande liturgiska litteraturen omnämnas. Bland denna litteratur återfinns bland annat en mängd olika böner och ritualtexter som är av central betydelse för den mandeiska religionen (till exempel för att utföra olika dopritualer, för att viga präster och förrätta äktenskap). Omfattande delar av denna litteratur har översatts till tyska av Mark Lidzbarski (1868–1928) och till engelska av Ethel S. Drower (1879–1972).[26]

Förutom ovan nämnda skrifter finns även flera kommentarböcker och exegetiska skrifter som har som syfte att förklara och fördjupa innebörden i mandeismen och dess ritualer. Det finns också skrifter som innehåller historiska och geografiska uppgifter – om än med skiftande grad av pålitlighet. Flera av dessa källor tycks snarare vara mytiska än faktiska beskrivningar av händelser eller specifika platser. Bland dessa källor kan bland annat nämnas *Haran Gawaita* som innehåller uppgifter om hur mandéerna lämnade Jerusalem för att ge sig av österut. I sin genomgång av den mandeiska litteraturen omnämner Buckley även inskriptioner på lerskålar och andra föremål. Sammantaget har mandéerna producerat en omfattande litteratur som innehåller många olika genrer. Stora delar är fortfarande outforskade och ännu fler återstår att ges ut i kritiska editioner och översättningar.[27]

---

23. al-Haydar 2012: 14.
24. al-Haydar 2012: 14. Om Moberg, se Jarrin 1990-1991: 152. Hämtad från https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Presentation.aspx?id=8175 (besökt 2017-03-31). En mer utförlig diskussion och beskrivning av Norbergs liv, resor, studier och forskning finns i Westerdahl 1990.
25. Buckley 2002: 13.
26 Buckley 2002: 13–14.
27. Buckley 2002: 15–16.

Förebilder

Som tidigare har framkommit så har Johannes Döparen en särställning inom den mandeiska läran. Vid sidan av honom återfinns tre förebilder. Adam som räknas som den första människan *(Adam Gabra Qadmaia)* och den första mottagaren av den mandeiska läran. Därför ses Adams religion (det vill säga mandeismen) som den ursprungliga religionen och alla andra religioner är falska eftersom de har förfallit eller avviker från den sanna läran.[28] Efter Adam räknas Adams yngste son, Set *(Shitel)*, som den andra förebilden. Han ses som syndfri eftersom han offrar sitt eget liv för att rädda Adam. Den tredje förebilden är Noas son Sem *(Shom)* som främst är känd för att ha fört vidare den mandeiska läran efter den stora syndafloden. Den fjärde och sista förebilden är Johannes Döparen *(Jihia Johanna,* men kan stavas på flera olika sätt, till exempel *Yuhana Yahya)*.[29]

Trots sin centrala position är Johannes Döparen inte instiftare av den mandeiska läran, han ses snarare som en utövare av religionen. Enligt traditionen blev hans mor havande efter att ha druckit ur Jordanfloden. Johannes växte upp och uppfostrades till att bli präst och vid 22 års ålder började han döpa människor (bland annat anses han ha döpt Jesus). Johannes karriär kom dock att ändras efter mötet med *Manda Ed Heii* (”Livets kunskap”). Denne berättar för Johannes att han ska föra honom tillbaks till ”ljusets värld och frälsa hans själ från den materiella kroppen”. Detta sker genom att andeväsendet *Manda Ed Heii* (mer om detta nedan) döper Johannes som därefter blir upptagen till den ljusa världen. Trots vissa tematiska likheter med den bibliska berättelsen om Johannes Döparen och dennes möte med Jesus så tror mandéer varken att Johannes dop av Jesus var ett omvändelsedop eller att detta var en händelse som förutspådde messias ankomst (det vill säga Kristus enligt Bibeln).[30] Samtidigt som det tycks finnas influenser från bland annat judiska och kristna traditioner – inte minst när det gäller liturgin – betonar vissa mandeiska skrifter att profeterna som nämns i den hebreiska Bibeln (det Gamla testamentet enligt kristet språkbruk) är falska. Även kristendomens grunder är falska och Jesus ses som en kättare och förledare.[31] Polemiken mot kristendom och judendom tonas dock ned av flera företrädare för mandeismen i Sverige.

28. Hartman 1968: 277–278.
29. al-Haydar 2012: 18.
30. al-Haydar 2012: 18–19.
31. Karlsson 2005: 217–218. Jfr. Hartman 1968: 277–278 samt Segelberg 1990: 83–94 samt 135–144.

Kosmologi

Den mandeiska läran uppvisar precis som majoriteten av minoritetsreligioner i föreliggande rapport en mycket komplicerad kosmologi och ”the sheer mass of variations in the creation mythology makes it impossible to appoint one, specific verions as ’the original’ ” enligt Buckley.[32] Följande sammanställning ska därför först och främst ses som schematisk och läsaren bör därför betänka att det kan finnas flera varianter och motstridiga tolkningar rörande kosmologi och religionens grunder, både mellan olika mandéer och mellan olika forskare. Syftet är inte att ge en fullständig bild, snarare ska vi försöka att peka på återkommande temata som kan vara viktiga att känna till för en läsare som vill orientera sig om mandeismen.

Ett återkommande tema inom mandeismen är dualistiska drag som kännetecknar ett flertal gnostiska föreställningar som finns i Mellanöstern. En schematisk sammanställning återfinns i följande bild som är hämtad från forskaren Mehrdad Arabestani:

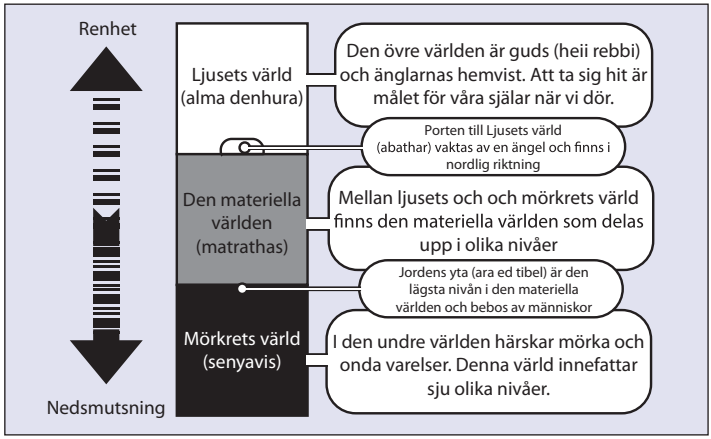

Källa: Baserad på Arabestani 2010

Högst upp i detta religiösa kosmos finns ljusets värld där ”den allsmäktiga, eviga, upphöjda och onåbara Guden som kallas *Heii Rebbi*” återfinns.[33] Denna Gud omges av andeväsen som kallas för *Malka* och *Uthra*. Det viktigaste av dessa väsen är *Manda Ed Heii* (”Livets kunskap”) som beskrivs som en personifiering av den mandeiska läran. Det är genom Manda Ed

32. Buckley 2002: 8.
33. al-Haydar 2012: 16.

Heii som människans väg till frälsning har öppnat sig och det är genom detta väsen som människan kan få kunskap för att uppnå frälsning och nå tillbaks till den ljusa världen genom porten till ljusets värld *(abathar)* som associeras med väderstrecket norr.

Motsatsen till Ljusets värld är den mörka världen *(senyavis)* där ondska, synd och förfall regerar. Här återfinns demonerna och den onda anden *Ruha* och hennes son *Ur*. Dessa symboliseras av de sju planeterna och de tolv stjärntecknen som också har inflytande över människorna. Exempelvis ska Saturnus ha sänt ut ”lögnaktiga” profeter som Abraham och Moses för att förleda och dra ner människorna i mörkret.[34]

I den mandeiska världsbilden räknas människans tillvaro på jorden till den materiella världen.[35] Enligt al-Haydars beskrivning är det demiurgen *Ptahil* som har fått hjälp av mörkrets makter att skapa människans fysiska kropp. Den materiella och fysiska kroppen kan beskrivas som ett slags fängelse för själen (”ljusets element”). Det är från detta fängelse som själen måste räddas enligt den mandeiska läran.[36]

Det enda som kan rädda människans själ är att vara i kontakt med rinnande vatten (*miyya hayyi* eller *yardena*), eftersom vatten är det enda ting i den materiella världen som är rent och som innehåller en gnutta av gudomlighet och livgivande kraft. Därav följer den mandeiska religionens stora fokus på dop- och reningsritualer. Dopet i rinnande vattnet tar dels bort det som är förorenande/syndfullt och dels utgör det en slags rituell pånyttfödelse.[37]

Ritualer och etiska principer

Den prästerliga utövningen av mandeismen är främst lokaliserad till så kallade *mandi* – en plats som ofta beskrivs som en enkel hydda gjord av lera.

Traditionellt var en mandi belägen i anslutning till Tigris, Eufrat och Karons rinnande vatten som används för att utföra dopritualerna. Då den mandeiska religionen är centrerad kring vatten är det också vanligt att ritualerna utförs längs vattendrag eller stränder. I dag kan kultplatserna vara byggda av moderna byggmaterial och vattnet kan fås genom ett modernt

34. Hartman 1968: 277.
35. al-Haydar 2012: 16.
36. al-Haydar 2012: 16–17.
37. Rudolph 2005: 755. Se även al-Haydar 2012: 27 och Arabestani 2010: 7.

En traditionell mandi – en enkel hydda gjord av lera. Foto: Asaad Sahi.

vattensystem för att undvika förorenat vatten.[38]

De viktigaste ritualerna är *masbuta* (dopet) samt *masiqta* (”uppstigandet av själen) som syftar till att hjälpa själen till att nå ljuset. Dopet ska genomföras varje söndag i rinnande vatten och ritualer kan endast utföras av en präst.[39] Rudolph beskriver *masbuta* som uppvisar drag från både tidiga judiska och kristna traditioner på följande sätt:

> *It consists of two main parts. The first one is the actual baptismal rite including a threefold immersion (the participants dressed in sacral white garments), a threefold "signing" (rušma) of the forehead with water, a threefold gulp of water, the "crowing" with a small myrtle wreath (klila), and the laying on of hands by the priest. The second part takes place on the banks of the stream and consists of the anointing with oil (šušma, sesame), the communion of bread (pihta) and water (manbuha), and the "sealing" of the neophyte against evil spirits. Both parts are finished by the ritual handclasp or Kušṭa ("truth").*[40]

Utöver att vara en renande ritual är *masbuta* betraktad som en slags nattvard *(laufa)* med ljusets värld. Det rinnande vattnet anses komma från den icke-materiella världen och genom ritualen skapas en slags gemenskap med den världen.

38. al-Haydar 2012: 26.
39. Rudolph 2005: 754.
40. Rudolph 2005: 754–755.

För mandéer är döden en befrielse och betecknas som ”frälsningens dag” *(yum purqana)*. I samband med döden får själen en möjlighet att frigöra sig från den materiella kroppen och påbörja en resa mot ljusets värld. På vägen mot ljuset försöker demoner att ta fast själen och endast de rättfärdiga har en möjlighet att nå ljuset (bland annat genom att de levande utför *masiqta*-ritualen).[41] Denna ritual, som uppvisar likheter med bland annat iranska-zoroastriska och gnostiska traditioner, beskrivs av Rudolph på följande sätt:

> *It consists of lustrations with flowing water, anointing with oil, and crowning with a myrtle wreath. The main ritual stats three days after death, respectively burial, when the soul is released from the body and begins its forty-five-day "ascent" through the heavenly purgatories (maṭarata) until it reaches the "home of life". Recitations from the Left Ginza and ceremonial meals serve the ascending soul (including its symbolic nourishment, rebirth, and creation of a spiritual body).*[42]

I mandeisk tradition återfinns även föreställningar om tidens slut och domedagen då mörkret (det vill säga det jordiska) ska förstöras av eld.[43]

Mandéer har en skyldighet att gifta sig inom den mandeiska gruppen (endogami tillämpas) och de ska inte genomgå någon form av omskärelse (en ritual som är obligatorisk för både judiska och muslimska pojkar och män). Föreskrifter om renlighet och slakt är också av central betydelse för mandéer. Att lyda sina föräldrar och delta i de religiösa ritualerna framhålls som viktigt för att göra det möjligt att nå den ljusa världen. Antalet böner kan variera och Rudolph anger att mandéer förväntas att be tre, fem eller sju böner per dag. Söndagen är den viktigaste dagen och för mandéer är söndagen början på veckan. Kalendern och det rituella året följer solen och mandéer räknar med fyra till sex större högtider (läs mer om dessa på sidan 120-121).[44]

Enligt al-Haydar är några viktiga etiska principer hänsynen till andra, pacifism och en stark strävan att undvika det som uppfattas som ont och självviskt. Mandéer ger allmosor *(zidqa)* till behövande människor (en praktik som också återfinns bland judar, kristna och muslimer). Att värna om

41. Rudolph 2005: 754.
42. Rudolph 2005: 755.
43. Rudolph 2005: 754.
44. Rudolph 2005: 754.

natur och miljö är också viktiga principer. Under 36 dagar förväntas mandéer fasta och under 12 av dessa ska man avstå från att äta kött.[45]

Prästerskapet

Precis som flera andra religioner i föreliggande rapport gör den mandeiska religionen en uppdelning mellan ”vanliga” troende och ett prästerskap som utgör en slags elit. Genom sin träning, renhet (både kroppsligen och själsligen) och initiation anses de ha kunskap om den fördolda (esoteriska) kunskapen och vägen till frälsning.

I svenskspråkig litteratur delas det mandeiska prästerskapet in i tre nivåer: översteprästen *(rish-ema)*; biskopen *(ganzibra)* och präster *(tarmida)*.[46] För att kunna utföra de nödvändiga ritualerna behövs också en diakon *(sheganda)*. Det finns i världen idag ungefär 30-40 personer inom det mandeiska prästerskapet varav 20 har *tarmida*-status och 10 har *genzibra*-status. För tillfället finns det också två överstepräster vilka båda residerar i Australien. Den äldste av dessa två är iranskättade *rish-ema* Salah och han leder det nybildade mandeiska internationella prästrådet. Den andre är *rish-ema* Sattar Jabbar Helo som härstammar från Irak. Kvinnor kan idag inte ingå i prästerskapet.[47]

Mandeernas nutidshistoria

I takt med den ekonomiska, sociala och tekniska utveckling som ägde rum i Irak under 1900-talet skedde drastiska förbättringar för mandéerna. De flyttade från sina traditionella lokalsamhällen på landsbygden till större städer. Många mandéer skaffade sig också högre utbildning och gjorde karriärer som lärare, ingenjörer och läkare.[48] Med den högre utbildningen kom också nya idéer, och många mandeiska intellektuella anslöt sig till det Irakiska kommunistpartiet. Partiet var det enda under 1930-, 40- och 50-talen som var uttalat sekulärt och inte bundet till klan- eller stamintressen. När Baath-partiet, också det sekulärt, dök upp som en allt tydligare maktfaktor

45. al-Haydar 2012: 34–35.
46. För en diskussion och beskrivning av initiationen av präster (tarmida) och initiationsritualernas kopplingar till framför allt judiska, men också kristna och främre orientaliska traditioner, se Segelberg 1990. 127–133.
47. Intervju med företrädare för Mandeiska Sabeiska samfundet 2017-04-26.
48. Lindgren 2013: 17-18, se också Salloum 2013: 85-86.

Mandeiskt prästmöte. På bilden syns Salwan Alkhamas (andra fr. vänster) som är biskop i Sverige. Foto: Salwan Alkhamas.

anslöt sig en del mandéer även till det. Under Baath-partiets utrensningar under 1970- och 80-talen, flydde de mandeiska kommunister och andra politiskt aktiva som inte blev dödade. Detta var den första stora strömmen av mandéer utomlands.[49] Den andra kom under FN-sanktionerna på 1990-talet då vanliga irakier svalt och många mandéer rånmördades. Orsaken till att mandéerna blev måltavla var att de hade rykte om sig att vara förmögna, alltsedan mandéerna tagit över marknaden för guldsmide efter att judarna lämnat Irak i början av 1950-talet. När det blev uppenbart att mandeiska guldsmeder inte hade så mycket guld och ädelstenar som ryktet gjorde gällande, övergick man till att kidnappa mandeiska barn. I det alltmer laglösa Irak blev det uppenbart för många mandéer att de inte kunde räkna med något skydd från staten, då många gånger brottslingarna själva var poliser och säkerhetsmän.[50]

Mandéerna i diasporan[51]

Sedan början av 2010-talet är mandéerna en grupp som i huvudsak lever utanför sina traditionella områden i Irak och Iran. Det råder, som tidigare nämnts, inte full enighet om gruppens storlek men forskare och mandeiska organisationer tror att en rimlig uppskattning i dag ligger mellan 40 000 och 100 000 personer globalt. Den USA-baserade organisationen *Mandaean Human Rights Group (MHRG)* gör 2015 följande uppskattning gällande

49. Lindgren 2013: 18.

50. Lindgren 2013: 18.

51. Utöver litteraturstudier bygger följande del på intervjuer och mejl-korrespondens med företrädare för Mandeiska sabeiska samfundet i Sverige (2017-04-19, 2017-04-26, 2017-05-12, 2017-05-18) samt med personer med mandeisk bakgrund (2017-06-09, 2017-06-12, 2017-06-15).

gruppens storlek, en beräkning som tycks ligga ganska nära *Mandeiska Sabeiska samfundets* i Sveriges bedömning:

Land	Uppskattat antal mandéer enligt MHRG (2015)	Uppskattat antal mandéer enligt MSS (2017)
Irak	6000	5000
Iran	2500	5000
Syrien	1000	1000
Jordanien	400	4000
Australien	8 000	10 000
USA	7 000	5 000
Kanada	1 000	500
Sverige	9 000	11 000
Nederländerna	3 600	3 500
Tyskland	2 200	3 000
Danmark	1 200	700
Övriga Europa	1 300	1 300
Övriga världen	6 100	700
Sammanlagt	**40 800**	**50 700**

Källa: Mandaean Human Rights Group (MHRG) och Mandeiska Sabeiska samfundet (MSS).

Varför lever mandéerna i diaspora?

Det huvudsakliga skälet till att mandéerna inte längre lever i sina ursprungsområden är den instabila situationen i Irak efter 2003 då Saddam Hussein avsattes av en USA-ledd ockupationsstyrka. I rapporter från FN-organ[52] och andra internationella organisationer[53] beskrivs hur mandéer – i likhet med andra minoritetsgrupper i Irak – systematiskt har mördats, kidnappats, torterats och trakasserats. Deras religiösa byggnader och andra heliga platser har förstörts. Övergreppen har flera gånger kunnat kopplas till anti-mandeisk propaganda med rasistiska och chauvinistiska förtecken. Förövare från olika grupper som har använt sig av våld har byggt sin reto-

52. Se t.ex. UNHCR 2005, UNAMI 2006.

53. Om situationen efter 2003 finns att läsa i bland annat i *Minority Rights Groups* rapporter från 2007, 2009 och 2014 som bygger på fältintervjuer men också FN-rapportering. Även *Mandaean Human Rights Group* har rapporterat om detta år 2003 – 2017. Nämnas bör också rapporter från den irakiska organisationen *Masarat för cultural and media development (MCMD)* som belyst situationen för de religiösa minoriteterna i Irak (t.ex 2012, 2015, 2016).

rik på fördomar som gör gällande att mandéer är ett ”orent” folk som inte respekterar islam och hänger sig åt förbjudna sexuella handlingar; som dyrkar stjärnor och planeter, brukar häxkraft och försöker ”lura in” muslimer till sin religion. Detta har föranlett dessa grupper att på olika sätt försöka tvinga mandéer att lämna sin religion och konvertera till islam.

Bashar al-Sabti, mandeisk talesman för Irakiska minoritetsrådet (IMC), beskriver känslan i gruppen på följande sätt:

> *För mandéerna är det största hotet att vi helt och hållet kommer att dö ut. Dödandet av tre [mandéer] motsvarar en kvar i livet. Detta accelererar vår utrotning. Alla lever i en ständig känsla av rädsla.*[54]

Samma väpnade grupperingar har också beskyllt mandéer (och andra minoritetsgrupper) för att sympatisera med västmakterna och anklagat dem för att samarbeta med MNF-I.[55]

Mandéerna har för det mesta varit helt försvarslösa – och det beror inte bara på att de redan innan 2003 var en liten minoritetsgrupp i Irak. Deras religion förbjuder dem att bära vapen, vilket ytterligare gjort dem till värnlösa mål i de väpnade konflikter som blossat upp under 2000-talet.[56] I avsaknad av en stat som kan upprätthålla lag och ordning och beskydda sina invånare har irakierna, särskilt på landsbygden, i allt större grad fått förlita sig på väpnade milisgrupper. Dessa milisgrupper har byggt på klan- och stamlojaliteter som inte minoriteterna åtnjutit. Ofta har mandéerna, liksom kristna, yezidier och andra minoritetsgrupper i regioner som Mosul, Basra och Kirkuk blivit offer när landets större och mer välbeväpnade grupper stridit mot varandra.[57]

Då mandéerna traditionellt sysslat med guld- och silversmide och där flera också har relativt god ekonomi har grupper sett möjligheten att utnyttja mandéernas utsatta läge för att tillskansa sig pengar och andra tillgångar genom rån, hot, kidnappningar och utpressning.

Vid sidan om de attacker och hot som mandéerna har fått utstå så upplevde gruppen också en ökad marginalisering och exkludering, vilket också bidragit till den utflyttning som skett under 2000-talet. En del av detta har

54. MRGI 2007: 11.
55. *Multinational force in Iraq* (”Den multinationella styrkan i Irak”). Se MRGI 2007: 6-
56. MRGI 2007: 11.
57. MRGI 2007: 6 se också MHRG 2008: 6.

varit arv från orättvisa lagar och diskriminering från Saddam Husseins tid vid makten. Men många menar också att den irakiska statsapparaten har kommit att präglats av en allt större grad av korruption där etniska och religiösa tillhörigheter har fått spela större roll – vilket missgynnat mandéerna.[58]

Under 2000-talet, framför allt 2003–2010, kom det flera hundra mandéer och sökte skydd i Sverige. Och även om det var lättare att få uppehållstillstånd här än i andra länder, så var det komplicerat för många mandéer att få stanna. Därför försökte mandeiska samfundet att göra den svenska regeringen uppmärksam på mandéernas situation och arbetade, som en företrädare utrycker det, ”för att ge mandéerna en särskilt skydd”.[59] Följande rader är hämtade från ett brev som *The Congregation of the Mandaean seat of High Clerics in Iraq* skickar till svenska myndigheter 2008:[60]

> *After the fall of Saddam Hussein and his terror regime in 2003, efforts to seize power has been made by different religious muslim groups operating under various names and slogans. This tag of war has now been going on for nearly five years […] We have been targeted (as always has been). But this time the methods are different. We have witnessed a greater degree of violence and ruthlessness like shooting innocent civilians and plundering their homes and property […] In fact, there seems no end to our sufferings, nor any light at the end of the tunnel for any of us. We can describe the mandaean present situations as desperate and hopeless.*

Trots dessa påtryckningar lyckas inte mandéerna få särskild skyddsstatus. En viss lyhördhet från Migrationsverket får man ändå, vilket också gör att många mandéer faktiskt får stanna i Sverige.

Mot mitten av 2010-talet är mandéerna i det närmsta helt försvunna från Irak, endast ett par tusen finns kvar. Alltjämt rapporterar samfundet att man i kölvattnet av ISIS uppror 2014 drabbas av sekteristiskt våld och hot och knappt vågar bedriva någon öppen religiös verksamhet i Irak.[61]

---

58. MRGI 2007: 6.
59. Intervju 2017-05-12, se också Henrik Persson artikel ”Sött, rinnande vatten…” i Fjärde världens skriftserie Kulturdebatt 2007.
60. Regeringskansliet 2012: Mandeiska Sabeiska samfundets ansökan till regeringen att bli berättigad till statsbidrag till trossamfund, del 3. Texten är hämtad från ett mail daterat 2008-01-28 med Dan Eliasson (migrationsverkets dåvarande generaldirektör) som mottagare.
61. MRGI 2014: 12.

Mandeiska symboler

Den symbol som idag tydligast kopplas till den mandeiska religionen är *drafsha* vilket är två korsade stavar, insvepta i silkestyg. Det vita silkestyget symboliserar ljus, renhet och helighet. Den lodräta staven symboliserar förbindelsen mellan människorna och Gud i himlen, den vågräta det eviga livet.

Två vanliga komponenter i mandeiskt symbolspråk är det rinnande vattnet och en kvist från myrten som båda symboliserar livets förnyelse och rituell återfödelse – och båda används i mandeiska dopet. Ovanstående symbol är logotyp för den *Unionen för mandeiska föreningar i diaspora*.

Det *Internationella sabeisk-mandeiska andliga samfundet* använder en stiliserad bild av en mandeisk doprital i sin logotyp. Förutom mandeiska präster och lekmän klädda i de rituella kläderna syns här också *drafshan* i yttermarginalen.

Skandola är en magisk talisman som ängeln *Hibil Ziwa* förde tillbaka från mörkrets värld till människorna enligt mandeisk tradition. Talismanen har kraft att bota olika åkommor hos människor såsom sömnlöshet. Se Drower 1937: 38

Mandéerna kommer till Sverige

Sverige är i dag, vid sidan om Australien, troligen det land i världen där det bor flest mandéer. MHRG uppskattar siffran till 9 000 personer medan mandeiska företrädare i Sverige sätter siffran något högre – kring 11 000. De flesta har kommit som flyktingar under 2000-talet.

Det finns emellertid en längre historia av mandeisk närvaro här. Redan på 1970-talet kom de första mandeiska familjerna till Sverige. Personer med insyn i den mandeiska gruppen uppger att den första mandeiska personen i Sverige var Asad al-Khafaji som drev en guldbutik på Kungsgatan i Stockholm och senare blev rånmördad i sin egen affär.[62] Under 1980-talet utökades gruppen då mandéer aktiva i det irakiska kommunistpartiet tvingades fly Irak på grund av Saddams Husseins utrensningar. Tio år senare, som ett resultat av Gulfkriget, kommer ytterligare tiotalet familjer till Sverige.[63]

I slutet av 1990-talet startas de första mandeiska kulturella föreningarna i Sverige och den första mandeiska gudstjänsten hålls i Stockholm 1997 när en mandeisk präst[64] från Nederländerna är på besök. Året därefter bjuds en mandeisk präst in från Irak och senare kommer ytterligare två präster. Två av dessa präster ska senare komma att bli biskopar (*Genzibra*) inom det Mandeiska Sabeiska samfundet in till Sverige. Den första mandeiska religiösa församlingen startas 1999 i Stockholm[65]

Vid denna tid bor de flesta mandéer i Skåne eller i Stockholmsområdet, med en växande grupp i Södertälje. I början av 2000-talet väljer en stor grupp mandéer att flytta till Sandviken i Gävleborg. Här köper man också en lokal som sedermera blir den första mandeiska gudstjänstlokalen i Sverige. Att det blev just Sandviken beror också på att det vid denna tid fanns lediga bostäder att tillgå här.[66]

I takt med att den stora mandeiska flyktinginvandringen tar fart under 2000-talet startas också allt fler mandeiska församlingar: i Stockholm, Sandviken, Lund, Malmö, Kristianstad, Osby, Landskrona, Hallsberg, Västerås och Göteborg.

Varför kom just Sverige att bli det land dit mandéerna valde att fly till?

---

62. Intervju 2017-04-26.
63. Intervju 2017-04-26.
64. Intervju 2017-04-26 se också al-Haydar 2012.
65. Intervju 2017-04-26.
66. Intervju 2017-04-26.

Flera mandéer i Sverige pekar på den positiva bild av Sverige som förmedlades av mandéer och andra irakier: Sverige var ett land där det rådde fred, lugn och det fanns finns trygghet och välfärd. En annan förklaring som tas upp är att Sverige under 1990- och 2000-talen hade en relativt öppen policy rörande flyktinginvandring – jämfört med andra länder i Västeuropa.[67] Ytterligare andra nämner att man egentligen hade planerat att emigrera till andra länder där det under 1990- och 2000-talen höll på att byggas upp exilgemenskaper (till exempel Australien) men att det av slumpmässiga eller ekonomiska faktorer i stället blev Sverige. Slutligen är det också rimligt att tänka sig att de mandéer som utvandrade efter 2003 sökte sig till platser där det redan fanns mandeiska gemenskaper etablerade – som Sverige.

Företrädare för Mandeiska Sabeiska samfundet uppger att man har gjort två större undersökningar av den totala mandeiska befolkningen i Sverige. Den första gjordes 2012 och visade att det då skulle finnas drygt 8 000 mandéer i Sverige. Den andra gjordes 2015 och då låg siffran över 10 000 personer.[68] Dessa folkräkningar är tänkta att mäta etnisk tillhörighet, inte huruvida en person är religiöst aktiv eller är betalande medlem i något samfund. Underlaget bygger på de täta familjekontakter som finns inom den mandeiska gruppen. En person som varit aktiv i administrationen av dessa folkräkningar förklarar förfarandet så här:

> *Den mandeiska gemenskapen är uppbyggd av fjorton stora släkter […] En medlem i en av dessa släkter som slår sig ned i ett nytt land är lätt att få kontakt med, och han kan på så sätt bli inräknad* [69]

Mandeiska organisationslivets historia i Sverige

Idén att samla de mandeiska föreningslivet under ett paraply fanns redan under 1990-talet och formaliserades 2001 i och med bildandet av det *Mandeiska Sabeiska samfundet*.[70] Men det skulle komma att ta ytterligare flera år innan man lyckades att ena de olika delarna i ett sammanhållet nationellt trossamfund. Vid denna tid hade de flesta lokala organisationer fortfarande karaktären av kultur- och informationsföreningar av olika slag. [71]

---

67. Intervju 2017-04-26 och 2017-04-19.
68. Intervju 2017-06-12 se också Sedriati 2016: 13.
69. Sedriati 2016: 13.
70. 2017-04-26 och 2017-05-12. Se också Regeringskansliet 2012: *Mandeiska Sabeiska samfundets ansökan till regeringen att bli berättigad till statsbidrag till trossamfund* (2012), del 3.
71. Intervju 2017-04-26, 2017-05-12, 2017-04-19.

Det fanns under dessa år framför allt två organisationer som konkurrerade om vem som skulle representera den mandeiska gruppens på det nationella planet: det ovan nämnda *Mandeiska Sabeiska samfundet* och *Mandeiska församlingen i Sverige*. 2010 kom man fram till en uppgörelse som fick till följd att Mandeiska församlingen i Sverige upplöstes och att Mandeiska Sabeiska samfundet blev den samlande organisationen för alla mandeiska organisationer. I samma veva överlät också *Mandeiska församlingen* sin gudstjänstlokal i Sandviken till *Mandeiska Sabeiska samfundet*.[72]

I början av 2010-talet uppgav *Mandeiska Sabeiska samfundet (MSS)* att det fanns runt 6 500 mandéer i Sverige som man delar in i tre administrativa regioner (Sveland, Götaland, Norrland). Under dessa tre regioner sorterar 18 lokala mandeiska kulturföreningar.[73]

I början 2012 ansöker det MSS om att få bli ett statsbidragsberättigat trossamfund och i juni samma år får man ett positivt beslut från regeringen. Samfundet har vid tre tidigare tillfällen ansökt om detta (2000, 2002 och 2008) men då fått avslag. I sina avslag har regeringen ansett att MSS inte har haft en tillräckligt stark organisatorisk stabilitet och därmed inte uppfyllt kraven för att vara ett statsbidragsberättigat trossamfund. Även myndigheten Kammarkollegiet avvisar samfundets ansökan om vigselrätt med samma argument.[74]

Under 2010-talet byggs MSS ut organisatoriskt med lokala församlingar på många av de orter där det endast förut funnits kulturföreningar. På så sätt får den religiösa delen av det mandeiska organisationslivet en tydligare kontur.

Ett tecken på det mandeiska samfundslivets utveckling i Sverige är att antalet egna gudstjänsthus växer. Utöver lokalen i Sandviken förvärvar samfundet 2013 en egen fastighet invid Moraån i Järna (Södertälje) för 3 miljoner kronor.[75] Samma år skriver man ett intentionsavtal med Södertälje kommun att få köpa en tomt för bygge av en större gudstjänst- och samlingslokal i stadsdelen Geneta.[76] Den religiösa verksamheten vid Mo-

72. Regeringskansliet 2012, del 3.
73. Regeringskansliet 2012, del 15.
74. SST 2012: Remissvar S2012/398/PBB.
75. Länstidningen Södertälje 2014-08-02: *"Mandéer flyttar efter klagomål"*. (www.lt.se/stockholm/sodertalje/ny-kyrka-planeras-pa-genetafaltet).
76. Länstidningen Södertälje 2013-04-22: *"Ny kyrka planeras på Genetafältet"*. (www.lt.se/stockholm/sodertalje/ny-kyrka-planeras-pa-genetafaltet).

raån avslutas dock redan 2014 efter klagomål från grannar och 2015 säljer man fastigheten. Byggplanerna i Geneta har enligt företrädare för MSS inte gått vidare till dags dato men planer finns att försöka hitta en annan tomt i Södertälje och/eller Stockholm.

Mandeiska församlingen i Örebro (Hallsberg) köpte 2015 en före detta pingstkyrka och omvandlade den till *mendi* och två år senare invigdes ytterligare än inköpt kyrka som konverterats till mandeisk gudstjänstlokal – i Osby i Skåne.[77] För både Hallsberg och Osby finns det långtgående planer på att komplettera de befintliga gudtjänsthusen med intilliggande samlingslokaler.

Den mandeiska församlingen i Lund står efter flera turer i startgroparna för bygget av Europas första ändamålsenligt uppförda mandeiska gudtjänstlokal i Dalby, några mil sydöst om Lund. Inom planen för denna *mendi* finns förutom dopsal med bassäng också samlingsal och ett mandeiskt museum. ”Lokalen ska också vara öppen för kulturevenemang i Dalby. Det blir både kulturcenter och församling. Det kommer att vara öppet för alla Dalbybor och möjligt att hyra lokalen för evenemang”, säger församlingens representant Moataz Hadher till Landskrona Posten i januari 2017. På flera ställen i Sverige finns det i dag också gravkvarter för personer med mandeisk bakgrund, bland annat i Sandviken, Västerås, Stockholm, Södertälje, Eskilstuna, Lund, Malmö och Kristianstad.

Mandeiskt organisationsliv i dag

Mandeiska Sabeiska samfundet

MSS verkar i dag som ett registrerat trossamfund med säte i Stockholm. Man samlar tretton lokala religiösa församlingar med sammanlagt 7 098 registrerade medlemmar och ytterligare 642 regelbundna deltagare. Utöver de tretton svenska församlingarna ansvarar MSS också för den mandeiska gemenskapen i Finland. Prästerna i Sverige bistår också den mindre grupp mandéer som lever i Norge.

MSS högsta lagstiftande/reglerande organ kallas för *Underhuset* och kan jämföras med en slags riksdag.[78] Underhuset sammanträder fyra gånger om

77. Nerikes Allehanda 2015-08-26: ”*Mandeer flyttar in i Pingstkyrkan*” och Norra Skåne 2015-05-06 ”*Här möts Osbys mandéer*”.

78. Förordningar för Mandeiska Sabeiska Samfundet i Sverige (Stadgar antagna på den sjätte generalkonferensen 2 dec 2012).

året och sitter på ett treårigt mandat. Ledamöterna i Underhuset utses av de lokala församlingarna och ska avspegla antalet mandéer som bor i respektive valdistrikt – större församlingar får med andra ord utse fler ledamöter. Underhusets uppgift är att lösa tvister som uppstår i samfundet, granska verksamhets- och ekonomirapporter, kontrollera de olika verkställande organ som finns samt ta viktigare policybeslut. I början av sin mandatperiod håller Underhuset en generalkonferens då ordförande utses samt de övriga organ som verkställer samfundens beslut. Samfundet har huvudsakligen två verkställande organ: *det religiösa rådet* och ett *råd för allmänna frågor*. I det religiösa rådet ingår de tiotalet mandeiska präster som är verksamma inom MSS och deras uppgifter är att överse den religiösa utbildningen inom samfundet, förbereda prästkandidater, hålla kontakt med mandeiska institutioner i andra länder samt att ansvara för förvaltandet av de heliga texterna. I det religiösa rådets mandat ligger också att nominera en präst till ordförande för hela MSS. Utnämningen ska sedan formellt bekräftas av rådet för allmänna frågor som består av mandeiska lekmän som kommer från de olika församlingarna. Vidare ansvarar detta råd för de mer administrativa delarna av samfundets förvaltning såsom ekonomi och juridik, kulturella och sociala angelägenheter; barn- ungdoms- kvinno- äldrefrågor, PR och information, immigration samt statistik och folkräkning. Rådet leds av en ordförande som tillsammans med en kassör och sekreterare leder arbetet. De lokala mandeiska församlingarna leds av sina egna styrelser och upprättar egna stadgar. För att få bli en medlemsförsamling i MSS måste organisationen godkännas av Underhuset.

Verksamhet inom MSS

Till sin verksamhetsinriktning är MSS en sammanslutning för religiös verksamhet, vilket man i stadgarna preciserar som ”att gestalta och förmedla mandeisk tro, övertygelse och traditioner” och att arbeta ”för själavård, gudstjänster och dop samt arbetet för upprättelse till kropp, själ och ande för befrielsen från all slags förtryck”. Vidare syftar också samfundets verksamhet till att genom gåvor och insamlingar bygga mandeiska gudtjänstlokaler, att samordna insatser för utbildning, opinionsarbete och integrationsfrågor samt att fokusera på ”dialogen mellan den mandeiska andligheten och andra trossamfund i Sverige”.[79]

79. Förordningar för Mandeiska Sabeiska Samfundet i Sverige, artikel V (Stadgar antagna på den sjätte generalkonferensen 2 dec 2012).

Organisationer inom MSS	Medlemmar 2016	Reg. deltagare 2016
Mandeiska församlingen Örebro	235	0
Mandeiska församlingen Hässelby	942	202
Mandeiska församlingen Haninge	205	68
Mandeiska församlingen Lund	595	20
Mandeiska församlingen Kristianstad	530	33
Mandeiska församlingen Sandviken	880	100
Mandeiska församlingen Skärholmen	628	60
Mandeiska församlingen Södertälje	1 690	100
Mandeiska församlingen Västerås	180	0
Mandeiska församlingen Göteborg	102	0
Mandeiska församlingen Eskilstuna	794	50
Mandeiska församlingen Landskrona	163	0
Mandeiska församlingen Osby	154	9
TOTALT Mandeiska Sabeiska samfundet	7 098	642

Källa: SST 2016

Det finns i dag åtta aktiva präster i inom MSS, varav fyra är baserade i Stockholmsområdet och fyra finns i Skåne.[80] Deras uppgift är att, tillsammans med de lokala församlingarna, anordna den religiösa verksamheten. Inom denna verksamhet ryms religiösa högtider, vigsel samt begravnings- och åminnelseceremonier samt de ordinarie böne- och reningsriterna.

Till de ordinarie böne- och reningsriterna hör det mandeiska dopet *(mesbuta)* som utförs många gånger varje år inom MSS församlingar. Dopet kräver att en mandeisk präst är närvarande, det utförs i flera moment (dop, smörjelse, rituell måltid och uttalande av dop-ed) och är mer frekvent förekommande under sommarhalvåret. Tvagningsriten *Tamasha* utförs före högtider och andra ceremonier och *Rishama*, en annan tvagningsrit, utförs före tidebönen *(brakha)*. Enligt mandeisk tradition är det föreskrivet att utföra bönen tre gånger om dagen och den görs stående, med ansiktet vänt mot norr. Utöver detta finns böner som utförs innan vissa ceremonier samt en särskild söndagsbön. Gemensamma gudtjänster utan dop eller tvagning *(tuqus dini/salat)* förekommer också inom MSS.

MSS har i skrivande stund (våren 2017) inte rätt att utföra rättsligt bindande vigslar i Sverige. Däremot utför man religiösa vigslar enligt sin egen

80. Intervju 2017-04-26.

ordning. Den mandeiska vigseln *(qabin)* intar en central plats i många mandeers liv i Sverige och innehåller dop, utbyte av äktenskapslöften, religiös måltid, kröning av brudparet samt välsignelse.

MSS utför omhändertagande av avlidna enligt mandeisk religiös praxis och begravningsceremonier. Att detta sker på rätt sätt anses mycket viktigt, ur ett religiöst hänseende, eftersom den döde annars riskerar att inte kunna återförenas med ljusets värld. Omhändertagandet innefattar rituell tvagning samt påklädning av sakral dräkt *(shiriga)*. Själva begravningen utförs av flera präster och den döde placeras i kista med ansiktet riktat mot norr. De sörjande ber och delar en minnesmåltid. Åminnelseceremoni för avlidna kallas *Lofani* och då samlas släktingar till den avlidne och äter viss typ av mat (frukt och fisk) som ett offer för den avlidne. För personer som avlidit på grund av olyckor, brott, sjukdom och liknande krävs en särskild och mer komplicerad själamässa som kallas *masiqta*. MSS uppskattar att man årligen utför 70 vigslar, 200 barndop och 15 begravningar. När det Mandeiska Sabeiska samfundet i Sverige ska beskriva sin religiösa kalender lyfter man fram följande sju högtider:[81]

- På våren (15 mars 2017) firas *de fem vita dagarna*, *Parwanaia*,[82] till minne av att Gud skapat det rinnande vattnets källa och det heliga ljusets värld. Under denna tid är det påbjudet för mandéer, enligt MSS, att döpa sig och utföra minneshögtider och förböner för de avlidna.
- Senare på våren (20 maj 2017) firas *det gyllene dopets högtid*, *Dihwa ed dima*, till minne av den förste profetens (Adams) och siste profeten (Johannes) dop. Vid denna högtid är det framför allt små barn som döps.
- *Den stora högtiden*, *Dihwa raba*,[83] räknas som den viktigaste mandeiska högtiden (19 juli 2017). Högtiden pågår i traditionellt i fyra dagar och inleds med det mandeiska nyårsfirandet *(kenshiozehli)*. *Dihwa raba* relateras till skapandet av den himmelske Adam och firas i hemmen med bön och rituell tvagning.
- Efter *Dihwa raba* infaller högtiden *Dihwa Shoshian*[84] som innebär helgande av att Gud fulländade skapelsen genom att skapa himmel och jord på sex dagar – och sedan vila på den sjunde. Vid denna högtid tillverkas traditionellt kransar som välsignas av präster och hängs upp i mandeiska hem.

81. Opublicerat dokument från Mandeiska sabeiska samfundet 2017: ”Mandeiska religiösa högtider”.
82. Skrivs också Panja (Drower) eller Peronaia (al-Haydar).
83. Skrivs också Dehwa Rabba (Drower), Dahoa raba (al-Haýdar).
84. Skrivs också Dehva d Shishlam Rba eller Dihba d Shushian (Drower).

- På hösten (okt 2017) infaller högtiden *Dekalfäl* till minne av ängeln *Hibel Ziwa* – på uppdrag av Gud – förberedde jorden för Adam och människorna skulle kunna bebo jorden.
- *Den lilla festen*, *Dihwa henina*,[85] firas senare på hösten (3 nov 2017) då man firar Hibel Ziwas himmelsfärd
- I slutet på året firas *Alharis* (16 december 2017) vilket är en högtid där mandéer högtidlighåller profeten Noas (och hans son Sems) sista måltid innan de sjösatte arken. Ett annat namn på denna högtid är *Ashuriyah*[86] eller *Abo al-Haris*.

Mandeiska organisationer utanför MSS

Vid sidan om MSS finns det i dag ett antal organisationer som på olika sätt engagerar mandéer i Sverige. Till dessa hör både föreningar med religiös tonvikt men också de profana kulturorganisationerna. Vid en sökning i offentliga register finner man följande organisationer:

Organisationer med regional eller nationell inriktning	Ort	Organisationstyp	Registreringsdatum
Sabeiska mandeiska riksförbundet i Sverige	Stockholm	Ideell organisation	2014
Mandeiska riksförbundet	Stockholm	Ideell organisation	2003
Mandeiska trossamfundet i Skåne	Malmö	Registrerat trossamfund	2015
Mandeiska riksförbund i Skåne	Malmö	Ideell organisation	2010
Mandéernas trossamfund i Svealand	Stockholm	Registrerat trossamfund	2015

Källa: Skatteverkets företagsregister 2017.

Av de organisationer som har regional eller nationell karaktär finns det tre med beteckningen ”riksförbund” vilket pekar mot en kulturell och/eller etnisk inriktning – snarare är religiös orientering. Det *Sabeiska mandeiska riksförbundet i Sverige* startades 2014 av en grupp mandéer i Stockholm och tanken bakom denna organisation är att stödja mandeiska kulturföreningar på olika sätt. Bland annat ordnar man möte och konferenser där utmaningar och framgångar diskuteras. Organisationen samlar i dag tiotalet mandeiska kulturföreningar.[87] Det *Mandeiska riksförbundet* är i dag

85 Skrivs också Dehwa Hnina (Drower), Dahoa hanina (al-Haydar).

86. Se Drower 89: “which commemorates the drowning of the Egyptians who perished in the Red Sea”.

87. Intervju 2017-06-12.

en vilande organisation med liknande syfte.[88] Vidare finns det, vid sidan om MSS, två registrerade mandeiska trossamfund: *Mandeiska trossamfundet i Skåne* och *Mandéernas trossamfund i Svealand*. Det sistnämnda är en organisation registrerad i april 2015 med säte i Stockholm som beskriver sig som ”det högsta representativa organ för mandéer i Svealand” som därmed vill representera mandéer inför ”officiella myndigheter och institutioner båda i och utanför Sverige”. Man vill vidare bedriva religiös verksamhet (gudstjänster, dop, vigselceremonier och jordfästningar) och verka för att ”bevara mandéer som särskild folkgrupp med sina egna traditioner och kultur” genom att etablera mandeiska gudstjänstlokaler, mandeiska bibliotek och ordna utbildningsverksamhet och konferenser. Våren 2017 tycks *Mandéernas trossamfund i Svealand* vara en mindre organisation under uppbyggnad. Man har enligt egen uppgift varken stadig personal eller egna fastigheter utan lånar lokaler av andra mandeiska organisationer i Vällingby vid behov.[89] *Mandeiska trossamfundet i Skåne* är en organisation som tidigare hette *Mandeiska församlingen i Malmö* och var under ett antal år medlemsförsamling i MSS. Under 2015 valde dock församlingen i Malmö att lämna MSS och ändra sitt namn. I sin syftesförklaring och verksamhetsinriktning har *Mandeiska trossamfundet i Skåne* liknande skrivningar som MSS och *Mandéernas trossamfund i Svealand*. Att det i dag finns två registrerade mandeiska trossamfund i Sverige återkommer vi till under rubriken ”Konflikter inom det mandeiska organisationslivet”.

Utöver de lokala religiösa församlingarna finns det i dag över 20 lokala mandeiska föreningar i Sverige. Några av dessa har en i sammanhanget lång historia och har funnits i över två decennier – som till exempel föreningen i Stockholm. 18 av dessa tycks ha en övergripande kulturell, social och/eller etnisk inriktning. Vidare finns det två föreningar med syfte att samla mandeiska kvinnor samt två föreningar för ungdomar. Företrädare för MSS uttrycker det som att föreningarna är helt fristående från trossamfundet men att man ofta samarbetar – till exempel vid högtidsfiranden eller vid utbildningar och föreläsningar. En representant för MSS förklarar uppdelningen mellan (religiösa) församlingar och (profana) föreningar: ”föreningarna står för fester, kultur- och utbildningsverksamhet och barnverksamhet. Församlingarna för den religiösa delen”. Även andra respondenter

88. Intervju 2017-05-12.

89. Telefonsamtal med Naim Katea 2017-05-15.

Lokala organisationer med kulturell inriktning	Ort
Mandeiska forum i Stockholm	Södertälje
Mandeiska föreningen i Stockholm	Vällingby
Mandeiska vänskaps-föreningen i Södertälje	Södertälje
Ziwa mandeiska föreningen i Södertälje	Södertälje
Mandeiska kultur sällskapet	Vårby
Mandeiska kulturell förening i Västerås	Västerås
Mandeiska föreningen i Kumla	Kumla
Mandeiska kulturella föreningen i Simrishamn	Ystad
Mandeiska vänskapsföreningen i Gästrikland	Sandviken
Mandeiska vänskapsföreningen i Hallsberg	Hallsberg
Mandeiska ungdomsforum i Sverige	Södertälje
Mandeiska rådet	Norsborg
Mandeiska föreningen i Eskilstuna	Eskilstuna
Mandeiska förening i Haninge	Jordbro
Mandeiska kulturföreningen i Ludvika	Södertälje
Mandeiska kvinnoföreningen i Södertälje	Södertälje
Mandeiska young light förening	Västerås
Mandeiska kultur center i Lund	Eslöv
Mandeiska föreningen i Malmö	Malmö
Mandeiska kvinnoföreningen i Gävleborg	Vårby
Mandeiska hemföreningen	Farsta
Sabeiska integrationsföreningen i Sandviken	Sandviken

Källa: Skatteverkets företagsregister 2017.

beskriver syftet med kulturföreningarna att framför allt fungera som kontaktskapande platser för mandéer i Sverige med fokus på kulturella evenemang. Besöker man t.ex *Mandeiska Föreningen i Stockholms* Facebook-sida hittar man konstevenemang, Alla hjärtansdagfest, Firande av internationella kvinnodagen, irakisk-arabisk musikafton – för att ta några exempel.

Konflikter inom det mandeiska organisationslivet

Som nämnts tidigare har det funnits vissa interna slitningar inom det mandeiska organisationslivet – som består än i dag. Dessa konflikter har bidragit till att det kulturella föreningslivet och det religiösa församlingslivet tidvis har blivit lidande i sin organisatoriska utveckling. Det har också fått till följd att det i dag existerar tre parallella mandeiska trossamfund i Sverige. När man frågar mandéer som är engagerade inom de olika organisationerna får man olika svar på varför dessa splittringar har uppstått. Men i grund och botten tycks det mesta handla om makten inom samfundet – helt enkelt vem som ska få bestämma. Maktfrågan relaterar i sin tur till frågor som rör den ideologisk-religiösa inriktningen på samfundet, samarbetssvårigheter mellan ledande personer, styrning/maktfördelning och demokratisk kultur. Till detta kommer också spänningar som kan härledas längre bak i historien.

Enligt flera respondenter finns det – ända sedan början på 2000-talet – två fraktioner inom det mandeiska organisationslivet som har delvis olika syn på den ideologisk-religiösa inriktningen.[90] En fraktion står för en viss grad av förnyelse i hur den mandeiska diasporan ska förhålla sig till utförandet av religiösa ritualer och frågor som rör mandeisk identitet. Bland

Mandeiska präster och lekmän i samtal. Foto: Salwan Alkhamas.

90. Intervjuer 2017-04-26, 2017-04-19, 2017-05-12.

annat rör detta huruvida det ska vara möjligt att konvertera till mandeism och hur man ska förhålla sig till blandade äktenskap. Samma falang verkar också för att lekmännen inom samfundet skall få större makt på bekostnad av prästerskapet. Den andra fraktionen, som våren 2017 har ledningen över MSS, motsätter sig förnyelsen. De två fraktionerna relaterar också i sin tur till två olika internationella mandeiska sammanslutningar. Det ena av dessa organ heter *Unionen för mandeiska föreningar i diaspora*[91] och står framför allt i relation till den fraktion som pläderar ökad makt för lekmän och viss religiös förnyelse. Den andra gruppen kopplar an till *Mandeiska världskonferensen*[92] samt till det nybildade internationella mandeiska prästrådet som kallas för den *Internationella sabeisk-mandeiska andliga samfundet*.[93] Antropologen Mehrdad Arabestani har noterat att denna debatt också existerar i andra mandeiska exil-miljöer i till exempel Australien.[94]

Vid sidan om dessa ideologiska meningsskiljaktigheter finns mer konkreta frågor som handlar om att en del ledande företrädare tidvis har haft svårt att samarbeta, samt olika syn på hur MSS ska styras. Här tycks det funnits en grupp som velat samla både administrativ, ekonomisk och religiös-ceremoniell makt i ett ämbete, medan andra velat se en större maktdelning.

Några respondenter gör också bedömningen att motsättningarna grundar sig i en oerfarenhet att driva medlemsbaserade organisationer där beslut tas i en ordning som är demokratisk, transparent och där stadgar respekteras. I stället för att se till helheten och organisationens bästa, menar dessa respondenter, tenderar en del medlemmar att låta släkt- och familjeband styra. Detta är en fråga om mentalitet som kommer att förändras med kommande generationer, tror dessa respondenter.

Slutligen gör också vissa bedömningen att dagens spänningar framför allt beror på att mandéerna, när de levde i Irak tillhörde olika konkurrerande politiska grupperingar och att dessa gamla motsättningar har hängt med ut i exilen. Till detta kommer också motsättningar mellan släkter och familjer som fortfarande lever kvar.[95]

---

91. Engelska: *Mandean Associations Union* (arabiska : al-ittihad al-djamiyyat al-manda'iyya fi al-mahjar). Har sitt säte i USA. Organisationens hemsida: http://www.mandaeanunion.org).
92. Engelska: *The Mandaean World Conference* (arabiska: al-Muattamar al-mandai al-alami). Har sitt säte i Australien.
93. Engelska: *The Sabian Mandaean Spirutal Congreagation in the World* (arabiska: al-madjmua al-rouhani lil-sabia al-mandaiyyn fi al-'alam). Har sitt säte i Australien.
94. Arabestani 2016: 187 ff.
95. Samtal med Martin Lindgren 2017-05-23.

Att praktisera den mandeiska religionen

Som tidigare konstaterats är mandeismen en religion som på många sätt präglas av en fastslagen religiös praktik och ritualer, snarare än en sammanhållen teologi och troslära. Detta innebär att själva utförandet av de återkommande ritualerna är viktiga för gruppen ska känna igen sig själv och kanske i förlängningen också förstärka en mandeisk identitet hos individerna.

Men hur går det att upprätthålla en religiös praktik som i hundratals år har varit så fast knuten till en viss geografisk plats? Som kräver återkommande dop och rituell tvagning i rinnande ”levande” vatten såsom floder, forsar.

Här uppstår en uppenbar utmaning för mandéerna i ett land som Sverige med ett klimat som stora delar av året är mycket kallt – och vattnet till och med är fruset under vintersäsongen. En mandeisk präst resonerar på följande sätt:

> *[D]etta är en svårighet att som en religiös man […] anpassa sig till detta för att enligt religionen så ska man döpas i rinnande vatten ofta, men det kan man inte göra här eftersom att det är kallt. Man kan heller inte gifta sig när man än vill på året utan måste vänta tills det blir varmt alltså på sommaren* [96]

Det svenska klimatet är alltså ett påtagligt problem för en religion som bygger på återkommande – och ibland mycket långa – dop/tvagningsritualer i rinnande vatten. Detta har föranlett en diskussion inom den mandeiska gruppen i om det kan vara tillåtet att utföra mandeiska ritualer inomhus, i stillastående bassängvatten. Här tycks det finnas delade meningar mellan mandeiska präster och några säger att det är tillåtet medan andra avvisar sådana innovationer. Den mandeiska gemenskapen i norra Stockholm tillhör de som accepterar bassängdop och i en artikel i tidningen *Stockholms fria* från 2015 skildras det på följande sätt:

> *I en källarlokal i Vällingby trängs ett femtiotal personer runt ett ungt par. Trummor, skratt och kamerors klickande ekar mellan de kakelklädda väggarna. Det är söndag, och en traditionell dag för mandeiska giftermål, men även för dop. I andra änden av rummet finns en liten bassäng. En svag doft av klor kommer från en liten balja som deltagarna ska tvätta sina fötter i innan de stiger ner i vattnet.*

96. Luebi 2016: 21.

I nära 2 000 år har mandéerna utövat sin tro, centrerad kring dopets renande kraft. Från Jordanflodens strand till Iraks Eufrat och Tigris, och i dag lever traditionerna vidare i Vällingby.

– Lokalen vi har här är provisorisk. Den rymmer bara 100 personer, Det räcker inte, säger Salam Katia, församlingens Ganzibra [..] Nu letar Stockholmsförsamlingen efter större lokaler för att kunna bygga en riktig mandi, som mandéernas gudstjänstlokal kallas.

– Vi vill helst ha en plats med rinnande vatten, nära en flod eller en sjö med avrinning, alla vill inte döpa sig i en bassäng. Men det har varit svårt, vi nöjer oss med det vi får, säger Salam Katia.

Traditionellt är det påbjudet för en mandé att döpa sig varje söndag, men detta tycks vara mindre vanligt bland mandeiska lekmän i dag, men vanligare bland prästerskapet.

Liksom för andra nyetablerade minoriteter i Sverige tycks det för mandéer finnas en viss dubbelhet kring religionsutövning. Till det positiva hör att man uppfattar Sverige som ett land där råder större religionsfrihet än i ursprungslandet vilket Suhair, en 50-årig kvinna från Irak, beskriver så här:

[M]an [är] inte rädd så som man var i hemlandet. I Irak var man alltid på sin vakt och inte lika trygg i utövningen för man var rädd att irakierna inte skulle tycka om det för de erkände inte att mandéerna var en religion utan de betraktade dem som ett orent folk som inte var ett bokens folk. Här är det annorlunda, här kan mandéerna vara ärliga med att berätta om sin religion och att utöva alla centrala riter som man vill, för man är mer fria och har större möjligheter.[97]

För Suhair har detta inneburit att hon i Sverige har lättare för att identifiera sig som mandé och hon lättare kan följa sin religion – när hon slipper göra det i hemlighet. Suhair nämner visserligen också att klimatet kan innebära en viss begränsning men att detta kommer att bli bättre när mandéerna kan bygga egna religiösa lokaler.

Samtidigt som man vittnar om detta bjuder också livet i Sverige på vissa svårigheter i religionsutövningen, utöver det kalla vädret. Till dessa nämns bland annat att det kan vara svårt att fira mandeiska högtider när de infaller på arbetsdagar, att man inte får utföra religiös slakt enligt mandeisk tradition och svårigheten att följa mandeiska matregler. Vidare nämner också man också avsaknaden av mandeiska gudstjänstlokaler (*Beth Manda* eller

97. Luebi 2016: 26.

Mendi) som ett problem och brist på präster.[98]

Ett fenomen som flera mandéer tycker sig se är att det pågår en viss förändring av mandeiska ritualer i Sverige och då ofta i en riktning där man förkortar och förenklar saker och ting. Traditionellt har många mandeiska högtider varit mycket tidskrävande arrangemang. Till exempel kunde vigselceremonier i Irak ta en hel dag i anspråk. I Sverige genomförs en mandeisk vigsel på 3–4 timmar. Samma sak gäller det mandeiska nyårsfirandet där många utför den rituella tvagningen genom att duscha. Vidare nämns att man också har börjat utföra vissa religiösa ritualer utan präster närvarande, bland annat högtiden *Parwania,* som numera ibland firas med bara släkt och vänner.

En sak som verkar oroa de mer religiöst sinnade mandéerna, och då kanske prästerskapet i synnerhet, är att man också ser en viss tendens till ointresse för religionen – framför allt hos den yngre generationen.

Om man i korthet kan beskriva målet med den mandeiska religionsutövningen som ambitionen att upprätthålla en religiös renhet livet igenom och att detta ska ske genom återkommande dop och rituell tvagning så finns det, som vi sett, betydande utmaningar för en mandé i Sverige i dag. Dessa krav faller dock extra tungt på prästerskapet, som för att kunna utföra sina uppgifter i princip ständigt måste vara rituellt rena. Vissa bedömare menar att detta är i det närmaste omöjligt eftersom det inbegriper daglig rituell tvagning i naturligt vatten, mycket stränga mat- och dryckesregler samt en ständig kontroll av den rituella renheten hos medlemsskaran. Här kan bara framtiden utvisa hur gruppen i allmänhet, och prästerskapet i synnerhet, löser dessa frågor.

Går det att hålla samman gruppen i exil?

Vid sidan om de utmaningar som mandéerna står inför i den religiösa utövningen, är kanske den mest brännande frågan hur gruppen – i exilsituationen – ska förhålla sig till blandäktenskap. Mandéerna tillhör de religiösa grupper som kan kallas för ”folk-religioner”. Det är religioner där det inte finns en gräns mellan den etniska och religiösa tillhörigheten. I denna bok är kanske yezidierna det tydligaste andra exemplet på detta, men också alawiterna och druserna tillhör denna kategori. Även judendomen kan delvis

98. Berggren 2011.

sägas ha denna karaktär – men till jude/judinna kan man konvertera. Det går inte att konvertera till mandeism och mandéerna har aldrig bedrivit någon mission. Detta hänger i sin tur ihop med de religiösa lagar som konstituerar mandeismen – för att få motta det mandeiska dopet måste en mandé få ett dopnamn (*malwasha*) som ärvs av modern.[99] Den traditionella definitionen av en mandé är en således en person som är född av mandeisk mamma och pappa och som (minst en gång i sitt liv) mottar det mandeiska dopet. En mandeisk man eller kvinna som gifter sig med en icke-mandé får inte längre motta dopet och betraktas inte som mandé – i alla fall inte ur ett strikt religiöst perspektiv. Har man någon gång ”lämnat” mandeismen (genom giftermål eller konvertering) går det inte att återföras in i gruppen.

Forskare menar att det finns historiska förklaringar till varför mandeismen är en sluten och icke-missionerande religion.[100] Genom två tusen år har mandéerna varit en liten, sluten grupp av låg social rang, ständigt omgivna av större och övermäktiga folkgrupper (och deras nyckfulla härskare) – som ibland hotat deras hela existens. För att säkra sin fortlevnad har man anlagt olika strategier, som att dölja sin religiösa identitet eller låtsas tillhöra majoritetsgruppens religion. Att hänvisa till gruppens obetydlighet, i antal och militär styrka, har också varit en taktik.[101] Men det kanske mest betydelsefulla har varit att man strikt praktiserat giftermål inom gruppen (endogami). På så vis har man kunnat värna och kontrollera gruppens integritet och klart visa misstänksamma grannfolk att man är ofarlig – eftersom man är en icke-missonerande religion. Forskaren Arabestani uttrycker det på följande sätt:

> *The historical experience of the Mandaeans justifies the establishment of the endogamy institute as a means of protecting the group boundaries. Intermarriage could have loosened the group boundaries and eventually destroyed the people.*

Men vad händer då i exilsituationen där mandéerna inte längre lever koncentrerade i en viss region (i särskilda byar, småstäder och kvarter) utan är spridda över hela världen? Och vilken roll spelar att man nu befinner sig i sekulär-liberala samhällen som Sverige där rådande normer betonar individens friheter och rättigheter – snarare än vikten av att bevara religion,

99. Även andra religiösa regler spelar in i detta.
100. Arabestani 2016.
101. Häberl 2013.

tradition och särskilda etniska grupptillhörigheter? Här uppstår ett nytt dilemma för mandéerna och det är för tidigt för att se vad svaret kommer att bli. Bland en del mandéer, kanske särskilt i den yngre generationen, finns det flera som uttrycker sig frågande eller avvisande till vad man anser vara föråldrade religiösa förordningar. För Majada, 38 år, beskrivs tvekan så här:

> *Det var en självklarhet att gifta sig med en från samma religion för man har fått lära sig som liten att det är så det ska vara, men […] hon [har] blivit mer tveksam […] som modern kvinna och med utvecklade tankar så tycker hon att det är tvärtom, det hade varit bra om man kunnat konvertera in i religionen åtminstone för att på detta sätt få religionen att bli större.*[102]

Frågor som mandéer i diasporan har börjat ställa sig är med andra ord varför de inte kan få fritt välja partner – och ändå fortsätta vara mandéer? Varför kan inte min icke-mandeiska partner få bli mandé om vi gifter oss? En annan problematik som dykt upp är bristen på präster vilket gjort att en del mandéer ingått vigsel utan de föreskrivna religiösa ritualerna – vilket också kan anses vara ett brott mot traditionella mandeiska föreskrifter. Dessa frågor är så trängande att det mandeiska prästerskapet ansåg det nödvändigt göra en öppen skrivelse där man förtydligade för mandéer i exil vad som gäller i frågan om blandade äktenskap och konversion:

> *The recent discussions have been deeply concerning us regarding Mandaeans who have chosen to intermarry from outside our community and faith, as well as the validity of their inclusion within the faith. At this point, the subject has taken unfavorable turns, and for these reasons, we, the Mandaean Rabbi's signed below, would like to profess the Mandaean laws cited in our holy book, the Ginza Rabba, concerning this matter. In these laws, there is a clear red line which shall not be crossed. For these reasons, we declare the following: 1. A Mandaean shall not be recognized as such is he or she marries outside of the Mandaean faith. 2. A Mandaean shall not be a Mandaean if he or she is converted to another faith. 3. A Mandaean Rabbi shall not perform any rites or rituals for a non-Mandaean person or one who has not preserved his or her Mandaeaism according to points one and two, unless these factors are reversed before the conversion process is complete and must be recognized by the Mandaean Rabbi's. Therefore, a Mandaean is any person born into the faith by Mandaean parents, baptized by a Mandaean Rabbi and has not married outside the Mandaean faith.*[103]

102. Luebi 2016.
103. Najm, A./Tavoos, J./Jabbar, S./Jabbar-Heloo, S./et al. (2010).

Skrivelsen, som publicerades på ett danskt-mandeiskt nätforum 2010 hade rubriken ”Mandeiska rabbinernas påbud – vem är mandé?” och skrevs under av fyrtiotalet mandeiska präster ur det absoluta toppskiktet, bland annat den irakisk-ättade Genzibra Sattar Jabbar Helo och iransk-ättade Genzibra Salah. I slutparagraferna av brevet skriver prästerna att man betraktar varje försök att öppna upp eller ändra regler kring äktenskap och konversion som en direkt motsägelse mot den mandeiska trosläran och ett potentiellt hot mot fortlevnaden av den mandeiska gemenskapen – eftersom det skulle skapa förvirring i gemenskapen. Prästerna menar att det inte går att separera den religiösa aspekten av mandeisk identitet från den etniska aspekten – det skulle vara som att försöka skilja kroppen från själen. Att identiteten är sammansatt, menar man, har varit ett sätt för gemenskapen att överleva trots att ”vårt land har gått förlorat, våra texter blivit förstörda och vårt språk har glömts bort”.

Det bör i sammanhanget förtydligas att diskussionen om den mandeiska identiteten inte på något sätt bara är en diskussion med prästerskap på ena sidan och lekmän på andra sidan. Det finns således också mandeiska präster som förordar viss förnyelse och anpassning, och mandeiska lekmän som tycker att man bör behålla den strikta endogamin för att bevara gruppen.

Intressant att notera i prästernas påbud är att man också säger sig vara ”villiga att ta tillbaka de som har haft en skälig anledning för att lämna religionen och verkligen önskar att åter bli inkluderade som mandéer”. Exakt vilka man åsyftar med detta anges inte men möjligen kan man tänka sig personer som till exempel har gift sig utan mandeisk präst – för att det inte funnits någon att tillgå. Angående de som lämnat mandeismen och vill förbli icke-mandéer så säger prästerna att man respekterar deras val, önskar vara deras vänner och välkomnar deras stöd för den mandeiska gemenskapen på samma sätt som man välkomnar hjälp från andra icke-mandéer.

Vad händer då med en mandé i Sverige som gifter sig utanför den egna gruppen eller som vill anta en annan religiös identitet, eller kanske inte ser sig som troende över huvud taget? Får de emot dopet? Delta i mandeiska festivaler och ceremonier? Kalla sig mandé? Svaren från de mandéer vi har talat pekar åt olika håll. Vissa menar att personerna ifråga blir utfrysta helt och hållet, andra beskriver hur kontakterna fortsätter som vanligt. Mycket tycks bero på familjens inställning men också andra omständigheter, som

till exempel om det är en man eller kvinna som vill gifta sig med en icke-mandé, vilken religion den icke-mandeiska bruden/brudgummen har och om man tillhör en av de religiösa släkterna eller inte.

Kvinnor i den mandeiska diasporan

När frågan om förhållandet mellan man och kvinna kommer på tal så svarar många mandéer att mandeismen är en religion och gemenskap där det ska råda total jämlikhet mellan könen. Enligt både präster och lekmän föreskriver de heliga texterna att män och kvinnor är skapade lika, med samma skyldigheter och rättigheter, och enligt vissa är kvinnan till och med den viktigare halvan av gemenskapen. Denna självsyn tycks inte heller vara ett senmodernt påfund, utan något som går längre tillbaka i tiden. Till exempel berättar forskaren E.S Drower i sina etnografiska studier av mandéer från början av 1900-talet att mandeiska kvinnor ”får röra sig fritt, äga egendom och ärva” vilket inte var självklart för alla kvinnor i dåtidens Irak och Iran. Drower återger också citat från mandeiska präster som kan sägas peka mot tankar om jämställdhet:

> *If woman had not been created there would be no sun and no moon, no cultivation and no fire […] husband and wife are like heaven and earth', or 'like one soul in two bodies.* [104]

Diar al-Haydar lyfter fram urkvinnan Eva för att belysa mandeismens feministiska sida:

> *”Eftersom Eva inte är skapad ut Adam [i de mandéiska urkunderna], betonar den mandéiska tron gärna kvinnans och mannens jämställdhet. Eva skapades som en sutha, partner, eller ett komplement till Adam”. Därför tror mandéerna att samhället inte kan utvecklas om inte kvinnan för samma möjligheter, plikter och förmåner.* [105]

I Södertälje finns en förening för mandeiska kvinnor och kvinnorna som är aktiva i denna förening menar att den mandeiska religionens jämställdhetstanke gestaltas på flera sätt. Ett exempel, menar Esmaa som sitter i styrelsen, är att mandeiska präster ofta talar om vikten av rättvisa mellan man

104. Drower 1937: 59.
105. al-Haydar 2012: 36.

och kvinna redan innan äktenskapet är fullbordat, alltså under vigselceremonierna. Rättvisa och jämlikheten bör sedan levas i både livets små och stora stunder, menar Haifah, en annan kvinna i föreningen:

> *Haifah gives an example of what gender equality can look like by telling a story of how one Mandaean woman was once peeling a tangerine, when she finished peeling the fruit she split it in exact half and give one half to her husband and the other half she ate herself, Haifah explains that equality between a man and woman can be in the small things and should always be practiced.*[106]

Samtidigt som det finns denna i grunden jämställda vision i den mandeiska religionen råder det inte, verkar flera tycka, jämställdhet i praktiken inom den mandeiska gruppen: män har mer makt och tar mer plats. Till exempel kan inte kvinnor ingå i det mandeiska prästerskapet i dag – trots att det inte finns några i teologiska hinder för detta.[107] Vidare tycks det också som regler gällande kyskhet innan äktenskapet och/eller val av partner slår hårdare mot kvinnor än det gör mot män.[108]

Hur denna skillnad har uppstått mellan å ena sidan religionens starka jämställdhetsideal och å andra sidan en i vissa hänseenden ojämlik vardagssituation förklarar många mandéer med att man påverkats av de kulturer och samhällen man levat och verkat i under århundraden. Majada, som i dag är i fyrtioårsåldern men uppväxt i Irak, ger följande beskrivning:

> *När det gäller frågan om jämlikhet mellan mannen och kvinnan så ansåg Majada att man inte kan följa det som står i den heliga boken för att folket påverkas utav det irakiska samhället, det smittar tyvärr av sig till alla som bor där, trots att man kanske behandlades någorlunda likvärdig i ett mandeiskt hem så behandlades mannen utanför hemmet som om han var mer värd än kvinnan. Och detta beror på att kvinnan är förtryckt i de arabiska länderna.*

---

106. Muneb 2016: 10.

107. Se t ex al-Haydar 2010, s. 36, Muneb 2016. 11.

108. 2005–2008 drev Mandeiska Samfundet och Mandeiska föreningen projekt mot hedersrelaterat våld. I en beskrivning av projektet skriver man följande: ”Hedersmord förekommer inte, enligt Sadi Sadoon, men hos socialtjänsten i Sverige har mandeiska flickor varit aktuella efter hot och övergrepp som bottnar i familjens behov att styra deras umgänge och kontrollera deras sexualitet och val av livspartner. Det har hänt att ungdomarna revolterar mot familjens kontroll och begränsningar genom att inleda relationer med andra ungdomar som lever destruktivt, vilket lett till fler problem inom familjen men också till andra problem som föranleder socialtjänstens ingripande.”

Röster inifrån:

Lina, 35 år i Stockholm

Jag kommer från en religiös familj och min man är präst. Varje helg spelar vi in Youtube-filmer på arabiska där vi undervisar och svarar på frågor från mandéer runtom i världen. Vi tar upp frågor om vår religion, men även andra saker såsom barnuppfostran. Vi tror att kunskapen om mandeismen måste öka bland mandéer, så att vi kan göra oss mer välkända. Idag är det tyvärr många som inte känner till oss. Jag tror vi behöver skriva ett informationsbroshyr till skolor och myndigheter så att vi kan få mer förståelse för våra seder och traditioner. Det finns stora utmaningar för oss att hitta en plats i samhället och identifiera oss med Sverige.

Min man är *tarmida* [mandeisk präst] och äter aldrig med mig och barnen. Han äter bara sin egen mat, helt vegetariskt och naturligt. Han hämtar vatten i plåtburkar från en sjö i närheten och har som dricksvatten. Varje dag gör han *tamasha* [rituell tvagning]. Vi har tre barn min man och jag.

Vi kvinnor inom mandeisk gruppen hade det svårt till en början här i Sverige. Men nu har jämställdheten ökat och många kvinnor arbetar och utbildar sig. Men de har problem för de får inte tid med barnen. Svenska kvinnor vet hur man ska få tid för både jobb och barn, men det måste våra kvinnor lära sig.